

PRIMERA ACTIVITAT D'AVALUACIÓ CONTINUADA: "5 FORMES DE CONCEPTUALITZAR EL COMPORTAMENT COL·LECTIU PER A UN MATEIX FET. ELS MOVIMENTS SOCIALS COM A COMPORTAMENT COL·LECTIU"

Gemma Pérez Moliner

1. Tracteu de fer una breu descripció de com s'explicarien aquestes mobilitzacions des de les diferents teories sobre l'acció col·lectiva que apareixen al mòdul (des de la teoria del contagi, de la convergència, la norma emergent, el valor afegit i la identitat social), fent èmfasi en aquells elements claus de cada enfocament teòric.

Teories del Contagi:

Les teories del contagi mental han estat presents en les explicacions clàssiques sobre la formació de les masses, tenint com a punt de partida la definició pejorativa de la massa. Això és, gentades intolerants, irresponsables, extremades, variables i proclius al contagi mental.

A les manifestacions del 13M vam poder veure multituds que es congregaven progressivament davant de les seus del PP a les principals capitals espanyoles. Segons les teories del contagi, aquestes multituds s'haurien anat congregant poc a poc impel·lides per "*processos d'influència personal*" que haurien fet que, els uns al conèixer de les accions dels altres, s'acostessin a les seus del PP, cridessin les mateixes consignes, culpessin a les mateixes persones i requerissin les mateixos resultats, és a dir, els uns haurien estat contagiats per les actituds i els sentiments dels altres.

El fet que la notícia de les congregacions hagués estat difosa pels mitjans de comunicació (inclòs el mateix candidat del PP va fer-ne esment en roda de premsa), només hauria ajudat a la més ràpida propagació d'aquests processos d'influència personal.

A més, seguint M. Blurner, l'efecte del contagi s'hauria materialitzat en una "*reacció circular*", en que el fet que al ser una de les persones allí presents contagiada per les actituds d'una altra, es reforçaria l'actitud d'aquesta primera vers al motiu del comportament de la massa.

Teories de la Convergència:

Aquestes teories explicarien els fets ocorreguts el 13M de manera que desenvoluparien una altra de les característiques clàssiques de la massa. Tots els individus que hi participen tenen característiques psicològiques semblants... i aquest és el motiu de que hi participin, la seva naturalesa els fa participar d'aquest tipus d'actes.

Segons les teories de la convergència, la massa concentrada davant les seus del PP el dia anterior a les eleccions mostraria una conducta homogènia perquè tots i cada un dels integrants de les manifestacions serien individus proclius a mostrar aquest tipus d'actitud. En aquest cas, els fets desencadenants de les concentracions només haurien sigut el tret de sortida per a tots aquells proclius a cridar consignes en contra del PP, per exemple.

Un altra cop, la difusió pels mass-media del fet de les concentracions només hauria ajudat a que la notícia arribés més ràpidament a aquells que ja s'haguessin manifestat degut a la seva naturalesa.

Teoria de la Norma Emergent:

Per a entendre com veu aquesta teoria els fets ocorreguts el 13M, hem de deixar de banda la semblança psicològica clàssica present en les teories anteriors. Els individus presents en una massa ja no són més individus proclius a mostrar la mateixa conducta.

També ens haurem de basar en certes investigacions que mostren que la interacció entre les persones d'un grup petit dona lloc al sorgiment de certes normes bàsiques (per a la convivència, per a l'acció, per al comportament, etc.), normes que reforçaran o inhibiran certes conductes, és a dir, que influiran en el comportament de les persones.

Així, el comportament de cada un dels manifestants d'aquell dia dependria de la percepció que aquest individu tingués de les regles a seguir durant la manifestació. En aquest cas, la norma (sortida de la interacció amb els altres) dictava el que els manifestants havien de fer i cridar per tal de solucionar una situació que, tots alhora, percebien com a incorrecta. No perquè ho haguessin dit els altres partits, ni perquè ho haguessin sentit per televisió, sinó perquè tots els que eren allà sabien què havien fer gràcies a les normes implícites que controlaven la situació.

Teoria del valor afegit:

Si, segons Smelser, "la conducta col·lectiva sorgeix quan no hi ha forma d'aconseguir el resultat desitjat (un canvi d'algun aspecte de la societat) mitjançant les institucions normals de la societat", ens trobem davant del fet ideal que hauria fet esclatar les concentracions del 13M. Es demanava una veritat que no venia, que les institucions no proporcionaven.

En les mobilitzacions del 13M haurien concorregut els sis determinants necessaris per que sorgís la conducta col·lectiva que ara tractem:

1. la conductivitat estructural va venir donada per tots els fets ocorreguts arrel de la Guerra d'Iraq abans de les concentracions. Citant a F. Javaloy, "Las movilizaciones de estos días hubieran sido impensables sin tener en cuenta que el movimiento contra la guerra creó un potencial de movilización y redes de participantes, dejando heridas abiertas que podían reactivarse con virulencia".
2. la tensió estructural causada per la "desconnexió" existent entre els diversos actors socials (Govern, partits polítics, policia, mitjans de comunicació, etc.), aquesta desconnexió provoca desinformació així com informacions contraposades, el resultat és la frustració de la població que surt al carrer en demanda de més i millor informació.
3. hi va haver un desenvolupament i expansió de creences sobre la situació; com diu F. Javaloy al seu article a El Periódico, "[...] ponía en evidencia las sospechas de que el Gobierno engañaba al electorado, acusando a ETA, para obtener ventajas el 14M." Això és, hi va haver consens sobre el fet que el Govern estava enganyant la població per tal de guanyar les eleccions, i hi va haver consens en el fet que s'havia de sortir al carrer a demanar explicacions.
4. però el factor desencadenant perquè es donessin les mobilitzacions va ser el fet que en un moment donat s'anunciés la confirmació que havia estat Al Qaeda el responsable dels atemptats, és a dir, la confirmació que no havia estat ETA, la confirmació que el Govern no havia dit la veritat.
5. i al final, es va donar la mobilització per a l'acció... les concentracions del 13M davant les seus del PP, produïdes a través de la comunicació entre els manifestants on s'incitava a l'acció; i l'objectiu de les quals era, com hem dit al punt 2, la supressió de les causes de la frustració.
6. el control social (per part dels agents de control social) va reforçar aquestes posicions i accions. El desplegament policial, els antidisturbis a Madrid, el Govern dient públicament que les manifestacions eren il·legals, van ser incapaços de parar l'acció col·lectiva.

Teoria de la identitat social:

El punt de partida d'aquesta teoria està en la categorització social, els individus rebrien els imputs de la situació a partir de tot l'ocorregut abans de les mobilitzacions i, en resum, a partir d'aquí es farien partidaris del grup que vol la veritat i posarien als altres, al Govern, en el grup que no la vol; crearien dues categories. En paraules de Reicher, "els membres de la massa actuarien en termes d'una identitat social comuna".

La forma d'actuar d'aquestes persones canviaria en sentir-se part del grup "que vol la veritat", reinterpretant la realitat i portant les característiques que els distingeixen (la busca de la veritat) a un pla superior trobant així una identitat positiva.

A través dels processos de comparació social, el grup "que busca la veritat" es veuria confrontat al grup "que no la busca". Així mateix, els termes de la confrontació no serien violents, sinó de manifestació pública del desig de conèixer la veritat, ja que segons Reicher "la conducta no serà necessàriament destructiva o violenta, ja que la forma que adoptarà la seva conducta dependrà de la seva identitat social."

2. Quan parlem de moviments socials tant des de les perspectives interaccionista / construccionista com la dels "nous moviments socials" o des de les aportacions de la psicologia social a l'estudi d'aquestes formes de comportament col·lectiu, un dels temes centrals és el tema de la identitat social o col·lectiva. Quins arguments hi ha per donar importància a la identitat en l'estudi dels moviments socials? Partint d'aquests mateixos arguments analitza la importància que pot tenir la identitat en les mobilitzacions descrites en l'article de Javaloy.

Hem dit que la identitat social parteix de la categorització social. Els individus del grup es comparen (com a grup) amb altres grups i, en base als imputs que reben, es categoritzen a ells mateixos com a membres d'un mateix grup, en oposició als individus que no ho són; o en oposició als grups que actuen en direcció diferent a la seva. Com diu Turner (1987), la identitat social dels grups socials és el resultat de la interacció entre grups socials. I és aquesta identitat social, sorgida de la interacció, la principal vinculació entre els membres del grup.

Tajfel (1981) diu que, a més del sentiment de pertinença a un determinat grup social, el grup dona significat valoratiu i emocional, en termes d'identitat social positiva i identitat social negativa, a la seva pertinença al grup. En aquest sentit, el sentiment d'injustícia (la indignació per haver sigut enganyat, o per sentir-se ignorat) seria un element emocional clau al qual el grup donaria significat negatiu.

Per altra banda, com diu Javaloy al seu article, "la creencia de que una situació de injustícia puede cambiar gracias a l'acció colectiva", seria el motor definitiu que impulsaria al grup social (autoidentificat com a tal) a la mobilització per tal de corregir la situació que es percep com a injusta.

Aquests tres components esmentats (identitat social, sentiment negatiu i sentit d'eficàcia) serien imprescindibles per al sorgiment de l'acció col·lectiva. Per tant, podem concloure que l'estudi de la identitat (de com es desenvolupen els sentiments de pertinença i objectius col·lectius) seria clau per a la comprensió dels Moviments Socials i de les mobilitzacions que els componen.

En el cas de les mobilitzacions del 13M, com diu Javaloy, hem de tenir en compte els antecedents: els fets ocorreguts arrel de la guerra d'Iraq. En aquell cas, el sentiment d'injustícia venia provocat per la participació en una guerra injusta i a la qual la majoria de la població s'oposava. Això, creà "vincles" entre els individus que s'oposaven a la guerra i la creien il·legal, i el fet que, en aquell moment no se'ls hi fes cas, com diu Javaloy va crear "un potencial de movilizació y redes de participantes, dejando heridas abiertas que podían reactivarse con virulencia".

Mesos després, en produir-se l'atemptat terrorista a Madrid, aquell sentiment d'injustícia es va reactivar en la població i, més concretament, durant el dia 13 de Març, en confirmar-se que el Govern manipulava la informació (a través de desviar l'autoria dels atemptats cap a ETA) per tal de no sortir malparat a les eleccions del dia següent.

Així, doncs, la població, que ja estava predisposada al sentiment col·lectiu d'injustícia, no va trigar gens en compartir aquest sentiment (la definició compartida de la situació), identificar-se com a grup que comparteix aquest sentiment i creure que havien d'actuar per a resoldre'l (amb la creença que l'acció col·lectiva resoldria el conflicte).

La importància, doncs, de la identificació com a grup dels manifestants és clau perquè es produeixin les mobilitzacions (el "nosotros" en front de "ellos" que diu Javaloy, o "l'endogrup" i "l'exogrup"); encara que aquesta identificació ha d'estar acompanyada del sentiment d'injustícia i el sentit d'eficàcia.

3. L'article de Javaloy utilitza en diferents moments algunes teories sobre moviments socials per explicar les mobilitzacions. Tot i això, podem entendre aquestes mobilitzacions com a moviments socials? Proporciona una resposta argumentada partint d'una definició raonada d'allò que caracteritza a un moviment social.

Hem dit que l'estudi de la identitat és clau per a la comprensió dels Moviments Socials. També, que la identitat social és crea a partir de la interacció entre els individus, que al compartir creences i sentiments s'identifiquen amb el grup. Per tant, una de les característiques que definirien el Moviment Social seria el sentit de pertinença al col·lectiu.

Tanmateix, podem entendre els Moviments Socials com a fenòmens fluids, fenòmens que no estan organitzats rígidament entorn a les normes i vincles que caracteritzen, per exemple, les organitzacions (el Moviment pot estar impulsat per individus de diferents organitzacions, on el Moviment comparteix creences i sentiments per sobre d'aquells que defineixen cada una de les organitzacions).

Della Porta i Diani (2000) defineixen els Moviments Socials com a "xarxes informals basades en les creences i la solidaritat i que es mobilitzen sobre qüestions conflictives, mitjançant l'ús freqüent de diverses formes de protesta".

Però, també podríem dir el mateix de les mobilitzacions socials. El grup que promou la mobilització ho fa com a grup, i presenta les mateixes característiques. I de la mateixa manera, una mobilització puntual pot ser compartida per individus o grups que, fora de les característiques mateixes de la mobilització, s'emmarcarien individualment en diferents organitzacions.

La diferència clau entre el Moviment i la mobilització estaria en l'especificitat d'aquesta darrera. Dintre un Moviment Social poden donar-se diferents mobilitzacions. Aquestes estarien definides en termes de temps i lloc concrets. Podríem dir que allò que identifica el Moviment Social és la continuïtat (no s'acaba amb una mobilització) i els seus membres ho són més enllà de la participació en una mobilització.

Dit d'una altra manera, el sentiment de pertinença al grup, la identificació amb "la causa" pot anar més enllà de la mobilització concreta. El Moviment tindria una perspectiva més ampla, formada per actes o mobilitzacions concretes que són percebudes com a part del Moviment; i aquells qui en són membres, s'identificarien també amb els participants de diferents mobilitzacions.

En el cas de les mobilitzacions que ens ocupen, al haver ja fet la distinció entre Moviment i mobilització, no hauríem de tenir dubte en que els fets ocorreguts davant les seus del PP el 13M no constitueixen un Moviment Social. Però, en virtut de la mateixa definició a la que fem referència, en podrien formar part.

Les mobilitzacions del 13M són fets aïllats, definits en un espai i un temps concrets. Els participants d'aquestes mobilitzacions, sens dubte, posseïen les característiques esmentades per Della Porta i Diani; però per donar sentit al Moviment Social, aquestes mobilitzacions s'haurien de percebre com una part del tot, haurien d'indicar una certa continuïtat en les creences i sentiments compartits.

Si estudiem globalment aquestes mobilitzacions, tal com fa en Javaloy al seu article, veurem que, pot ser, podríem emmarcar-les en un Moviment més ampli. Serien la continuïtat, reeixida, de les protestes

generalitzades que s'havien donat contra la guerra mesos abans; i en les que haurien participat individus de tot el món. Una vegada més, la mobilització concreta no té perquè ser seguida per altres grups que formen el moviment (per exemple, els qui es varen manifestar a França contra la guerra no haurien de compartir el sentiments concrets que varen originar les mobilitzacions del 13M).

El Moviment tindria objectius més alts, jeràrquicament: aniria contra la intervenció de cada país particular en la guerra d'Iraq, contra la supremacia nord-americana, contra l'ús de la força per a resoldre conflictes, contra "l'ignoració" de la voluntat del poble per part dels mandataris, etc. Mentre que les mobilitzacions, tindrien com a objectiu cada una d'aquestes propostes particulars.
